

MTA GYEP IRODA

A Munkaerő-felmérés 15 évének tanulságai a gyermekes családok szempontjából^{1,2}

1. Bevezetés és összefoglalás

A Munkaerő felmérés – amelyet a KSH negyedévenként végez nemzetközi megállapodások figyelembevételével – alapvetően munkaerő-piaci célokat, nem családra vonatkozó elemzéseket szolgál. Köllő János és Bálint Mónika (MTA KTI), akik saját céljaik számára is feldolgozzák a MEF adatokat, vállalták, hogy a változók előkészítésénél figyelembe veszik az ÉB igényeit. Ilyen változó például, hogy a gyerekek számát összekapcsolták a szülők adataival. Az így előkészített adatokból – ugyancsak az ÉB kéréseinek megfelelő – több száz részletező táblázatot készítettek, amelyek a jelenlegi elemzés alapanyagát adják.

Az 1993 és 2008 közötti időszakot lefedő adatsorok legfontosabb konklúziói – a fiatalok és a gyermekes családok szempontjából – a következők:

1. A munkaerőpiac mai keretei – kevés foglalkoztatott, munkahiány a képzetlenek esetében – már a kilencvenes évek elején, a rendszerváltás első 2–4 évében kialakultak. Azóta lényeges változások alig történtek.

2. A háztartások és a gyermekek különböző változók mentén vizsgált összetétele kisebb-nagyobb mértékben változott. 1993–1996 és 2005–2008 között – eltérő mértékben – nőtt a gyermekek aránya a nagy családokban; a kereső nélküli családokban; azokban, melyekben az anya nem keres; az LHH kistérségekben. A gyermekszegénység szemszögéből nézve kiemelendő, hogy mára a gyermekek közel harmada nagy, azaz 3 és többgyermekes családban él (1. fejezet)

3. A legfontosabb pozitív változás a 16–24 év közti fiatalok esetében mutatkozik: 18 éven felül minden korévben jelentősen, az idősebbeknél kétszeresére emelkedett a nappali tagozatra beiratkozottak aránya. Az

¹ A Munkaerő-felmérés negyedéves hullámaiból származó eredeti adatsorok ilyen célra való felhasználása rengeteg adat-előkészítő munkát igényel. Ezt nem az adatgyűjtő KSH, hanem az MTA Közgazdaságtudomány Intézete (KTI), Köllő János és Bálint Mónika végezték el, figyelembe véve az ÉB által kért változókat és szempontokat. A „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottsága (ÉB) kutatóinak nem volt módjuk egyelőre az eredeti adatokból dolgozni, csak azokból az igen részletes táblázatokból, amelyeket a KTI kutatóitól kértünk. Ezért egyelőre hiányoznak többváltozós regressziós, stb. elemzések. A minta megfelelő nagyságának biztosítása érdekében a KTI kutatói 3 év adatait összevonták. Így 4 négyéves periódusról vannak adataink. Néhány próbaszámolás alapján állítható, hogy az elmozdulások folyamatos, egy irányba haladó trendeket mutatnak a 4 periódusban. Ezért az áttekinthetőség érdekében a jelen anyag az első (1993–96) és az utolsó (2005–2008) periódus adatait mutatja be. A további számítások során az adatok kis mértékben változhatnak.

² A GYEP (Gyerekszegénység Elleni Program) Iroda elemzését Ferge Zsuzsa készítette Farkas Zsombor és Ferge Anna segítségével.

aránynövekedés az LHH kistérségekben különösen erőteljes volt, így ebből a szempontból valamelyest csökkent az LHH kistérségek területi hátránya. Problémát jelenthet a későbbiekben, hogy a fiatal férfiak beiskolázása (legalábbis nappali tagozaton) egyre inkább elmarad a nők beiskolázása mögött. (2. fejezet)

4. A 16–24 évesek korévenkénti elemzése munkaerő-piaci státus szerint arra mutat, hogy 17 éves kor alatt a nőknél is nagyon alacsonyak a foglalkoztatottsági arányok, és többnyire az időben, illetve mindkét kistérség típusban csökkentek. (2. fejezet)

5. A gyermekvállalás változatos képet ad. A 16–17 éveseknél a nappali tagozatra járók között valamelyest nőtt az arány az LHH kistérségekben, igaz, így sem több, mint 3 ezrelék. A 20 év felettiek gyermekvállalása egészében csökken vagy kitolódik, de a területi lejtő valószínűleg meredekebb lett (az LHH-kban kisebb volt a születések csökkenése.) (3. fejezet.)

6. Az anyák munkavállalását köztudottan számos tényező befolyásolja. Ezek közül megvizsgáltuk a gyermekszám, a legfiatalabb gyermek életkorának, az iskolai végzettségnek és a települési lejtőnek a hatását (LHH és nem LHH kistérségek). Minden esetben igazolódtak az eddigi ismeretek e tényezők várható hatásairól. Ami új eredmény (túl az adatok időbeni összehasonlíthatóságán és megbízhatóságán), az az, hogy minden, a munkavállalást negatívan befolyásoló tényező hatása erősödött az utolsó 15 évben.

2. Fontosabb alapadatok

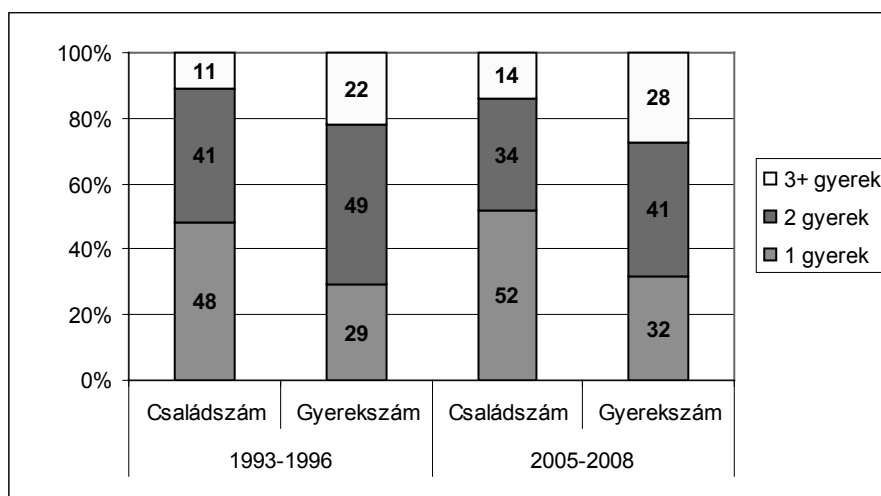
A háztartások és gyermekek megoszlásáról sok adat ismert. Eddig azonban nem rendelkezünk időben összehasonlítható (15 évet átfogó) információkkal, amelyek a gyermekszegénységet meghatározó legfontosabb paraméterek mentén ábrázolnák azt, hogy hány család, illetve hány gyerek él bizonyos élethelyzetekben. Ráadásul a Munkaerő-felvétel olyan nagy mintával dolgozik, hogy egy-egy hároméves időszakban 130–140 ezer gyerekes család jelenti az alapsokaságot. Eddig ilyen megbízhatóságú adataink sem voltak. Sajnos ebben a felvételben is hiányzik az etnikai változó, az, hogy a kérdezett egyén, vagy annak háztartása cigány-e, vagy sem. Erre valamennyire az LHH kistérségekre vonatkozó információk utalnak. Az LHH kistérségek a kezdeti (1993–1996) és az utolsó (2005–2008) időszakban azonosak. Ám népességük biztosan átalakult: ebben a 15 évben kezdődött meg, és haladt igen gyorsan előre a cigányság városokból és jobb körzetekből kiszorítása. A gettósodás az ország egész területén tetten érhető, de az LHH kistérségekben a szokásosnál markánsabb (l. pl. Virág 2010).

Az alábbi táblázat, illetve az ábrák összefoglalják a legfontosabb megoszlásokat, bemutatván, hogy a gyerekek aránya a rosszabb helyzetekben mindig többé-kevésbé meghaladja a háztartások arányát.

– Nyilvánvaló, hogy a sokgyerekes háztartások aránya jóval kisebb, mint az e háztartásokban élő gyerekek aránya. A háztartások szerkezete 15 év alatt változott: az egygyerekes és a háromnál többgyerekes családok aránya nőtt (az utóbbi 11-ről 14 százalékra), a kétgyerekeseké

csökkent. Ennél nagyobb arányban, 22-ről 28 százalékra emelkedett a sokgyerekes háztartásokban élő gyerekek részaránya. Köztudott, hogy a gyerekszám a szegénységhez vezető egyik legerősebb tényező. Ezért a jelenleginél sokkal több odafigyelést igényel az a tény, hogy a 2005–2008 közötti években már a gyerekek közel harmada nagycsaládban élt. (1. ábra, 1. táblázat)

1. ábra A családok és a gyerekek számának megoszlása gyerekszám szerint, két időszakban, százalék

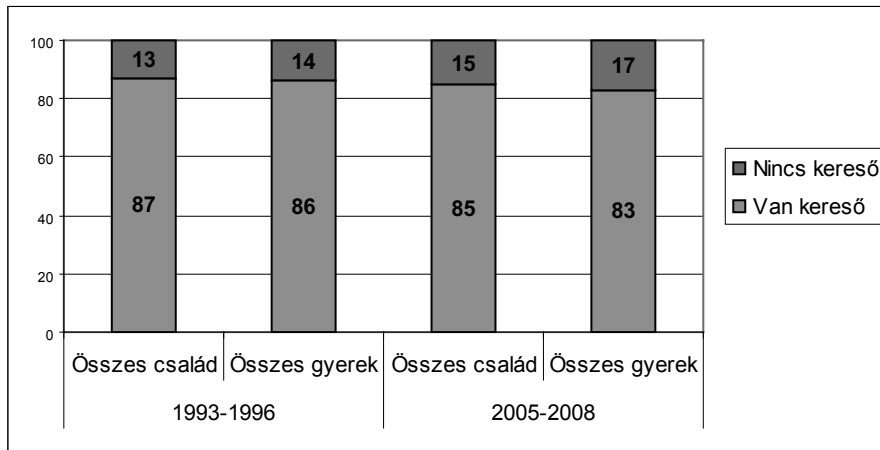
1. táblázat A családok és gyermekek számának megoszlása a családban élő gyermekek száma szerint, két időszakban, százalék

	1 gyerek	2 gyerek	3+ gyerek	Összesen	N (elemszám)
1993–1996					
Családszám	48	41	11	100	134 823
Gyerekszám	29	49	22	100	224 436
2005–2008					
Családszám	52	34	14	100	130 333
Gyerekszám	32	41	28	100	216 592

– Magyarországon európai összehasonlításban magas a kereső nélküli háztartások aránya. Az ilyen háztartásban élő gyerekek aránya a két időszak között valamelyest tovább nőtt, a 2005–2008 közötti években 17 százalék. Vagyis minden hatodik gyerek olyan háztartásban él, amelynek nincs aktív keresője. (2. ábra)

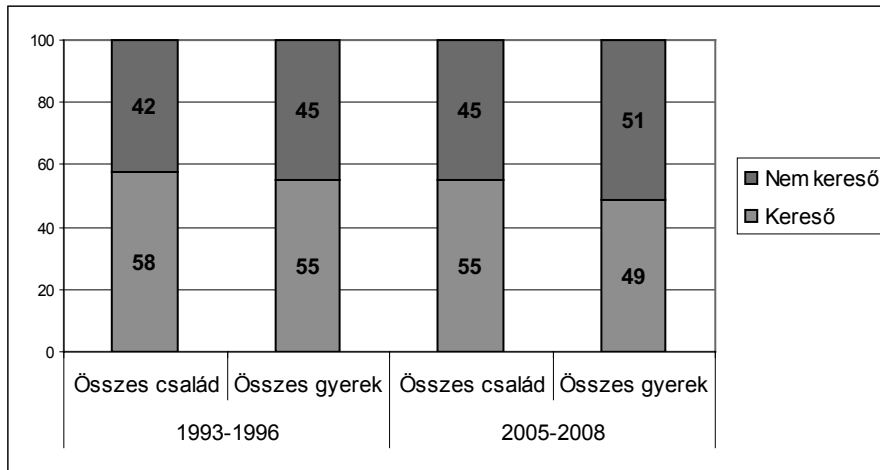
DOKUMENTUM

2. ábra A családok és a gyerekek számának megoszlása aszerint, hogy van-e a családban kereső, két időszakban, százalék

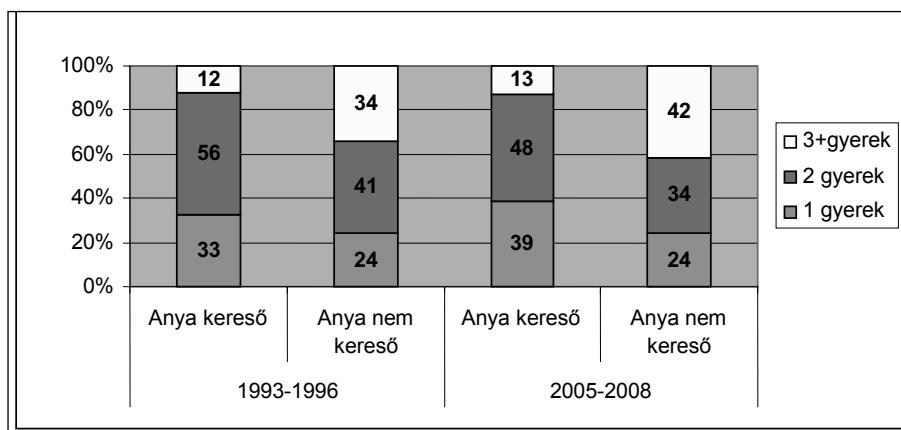
– A munkaerő-piaci nehézségek az anyákat (minden jel szerint) a többi csoportnál jobban sújtották. Így 55-ről 49 százalékra esett azon gyerekek aránya, akiknek anyja foglalkoztatott. (3. ábra)

3. ábra A családok és a gyerekek megoszlása aszerint, hogy az anya kereső-e, két időszakban, százalék

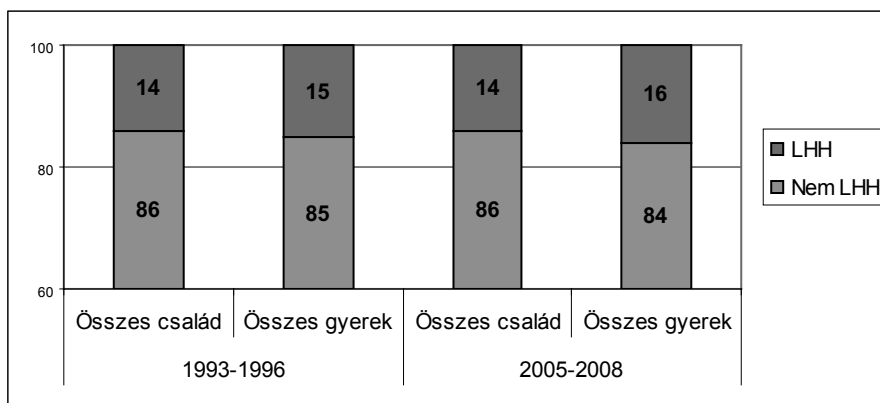
– A nem kereső anyák gyerekei között már 42 százalék (a korábbi 34 százalék helyett) a nagycsaládban élő gyerekek aránya. Minthogy a nem kereső anyák aránya is emelkedett, itt két szegénységi kockázat egyszerre erősödött. (4. ábra)

4. ábra A gyerekek számának megoszlása aszerint, hogy az anya kereső-e és a család gyerekszámára szerint, két időszakban, százalék

– Mindezek a változások abban is mérhetőek, hogy valamelyest nőtt az LHH kistérségekben élő (oda beszoruló) gyerekek aránya. Maguk a kistérségek azonosak, az ott élő háztartások aránya sem változott – csak a gyerekeknél mutatkozik a hatás. (5. ábra)

5. ábra A családok és a gyerekek számának megoszlása LHH és nem LHH kistérségekben, két időszakban, százalék

3. A 16–24 éves fiatalok munkaerő-piaci státusainak és továbbtanulásának alakulása

a) Általános háttér-információ

A rendelkezésünkre álló két időszakban (1993–1999 és 2000–2008) a 16–24 évesek munkaerő-piaci státusok szerinti összetétele – a nappali tagozatos arány növekedésén kívül – nem sokat változott. A megnövekedett beiskolázás nyomán minden más kategóriában valamivel kevesebben vannak. (2. táblázat)

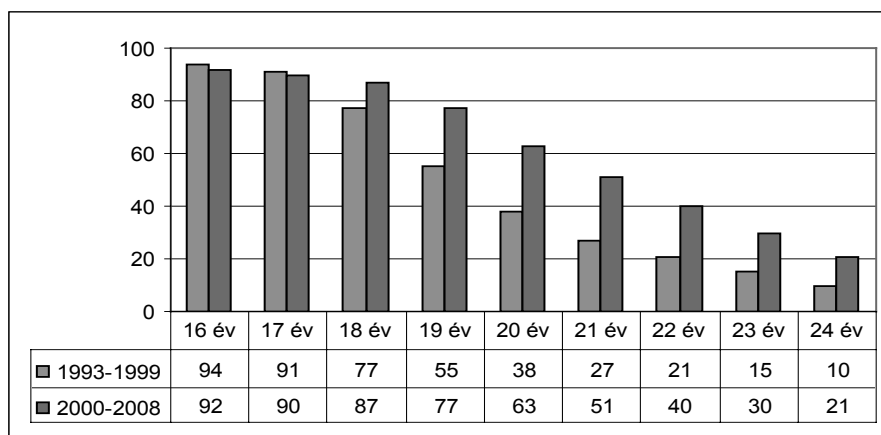
2. táblázat Az összes fiatal munkaerő-piaci státus szerinti megoszlása korévenként, két időszakban, az összes százalékában, százalék

Életkor	Nappali tagozatos	Foglalkoztatott	1993–1999			Összesen
			Munka-nélküli	Inaktív		
16 év	94	0	0	5	100	
17 év	91	1	1	7	100	
18 év	77	8	5	10	100	
19 év	55	21	8	15	100	
20 év	38	34	10	18	100	
21 év	27	45	10	18	100	
22 év	21	52	9	18	100	
23 év	15	57	8	20	100	
24 év	10	60	8	22	100	
Életkor	Nappali tagozatos	Foglalkoztatott	2000–2008			Összesen
			Munka-nélküli	Inaktív		
16 év	92	0	0	8	100	
17 év	90	0	0	9	100	
18 év	87	1	1	11	100	
19 év	77	6	3	14	100	
20 év	63	16	6	16	100	
21 év	51	26	7	16	100	
22 év	40	36	7	17	100	
23 év	30	46	8	17	100	
24 év	21	54	8	18	100	

A 18 éven felüliek közül nappali tagozatra beiratkozottak nagyon jelentős növekedése a két időszak közti kevés pozitív elmozdulás egyike. 18 évtől felfelé szinte minden korévben jelentősen nőtt, 21 éven felül gyakorlatilag megduplázódott a nappali tagozatra beiratkozottak aránya. (6. ábra) Az arányok nemzetközi viszonylatban is kifejezetten jók. Magyarország a beiratkozásokat tekintve az OECD harmadik legjobb helyén áll. Az más – itt most nem elemezhető – kérdés, hogy mi a kimeneti eredménye ennek a magas arálynak, vagyis hogy mennyi tudással és milyen „bizo-

nyítványokkal”, végzettséggel hagyják el a diákok az iskolát. Mindkét szempontból ismertek a súlyos problémák, vagyis a beiskolázási arányok növekedésében sok formális elem is szerepet játszhat.

6. ábra Az összes fiatal beiskolázási aránya korévenként, két időszakban, százalék

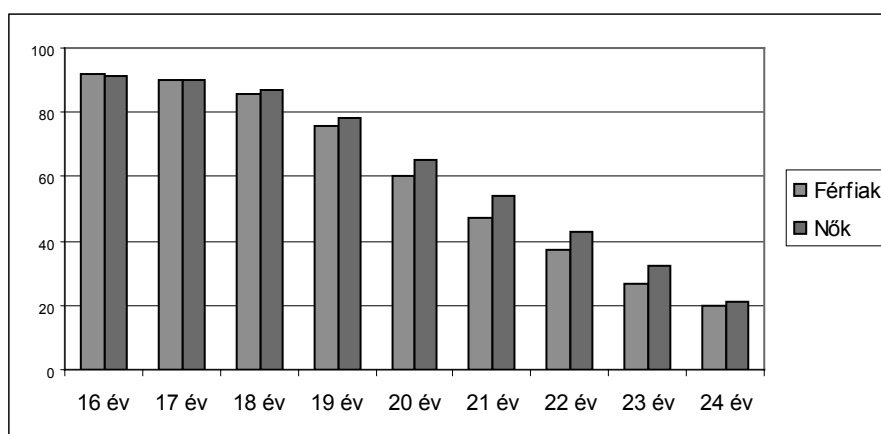

b) Beiskolázási arányok differenciált változása

A NEMEK ARÁNYA

A lányok beiskolázási arányai mindig valamivel jobbák voltak a fiúkénál – ez a különbség az utolsó két időszak között is valamelyes nőtt –, a beiskolázott lányok aránya a felső korosztályokban a fiúkénál jobban nőtt. (7. ábra, 3. táblázat)

7. ábra Beiskolázási arány (nappali tagozaton) korévenként, nemek szerint, 2000–2008, százalék

DOKUMENTUM

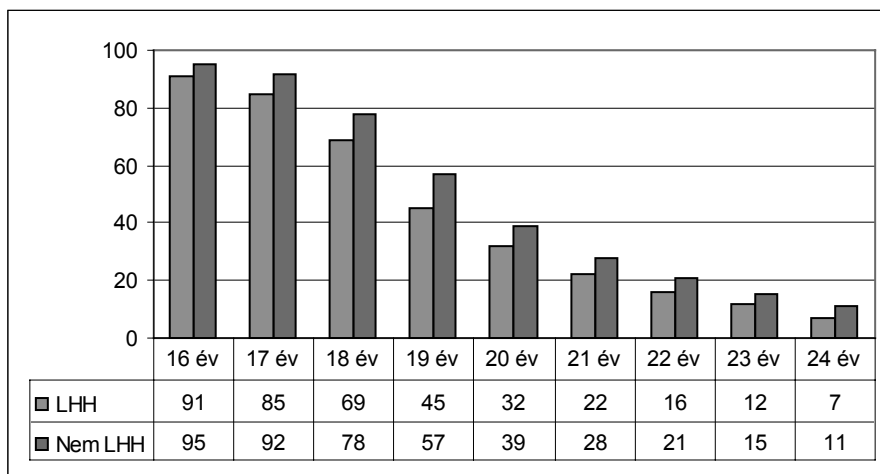
3. táblázat Beiskolázási arány (nappali tagozaton) korévenként, nemek szerint, 2000–2008, valamint az arányok változása (1993–1999 = 100)

Életkor	Nappali tagozatra beiratkozási arány 2000–2008 (százalék)			Beiratkozási arány változása 1993–1999 és 2000–2008 közt (szorzó)		
	Férfi	Nő	Összesen	Férfi	Nő	Összesen
16 év	92	91	92	0,97	0,97	0,97
17 év	90	90	90	1,00	1,00	1,00
18 év	86	87	87	1,13	1,12	1,13
19 év	76	78	77	1,41	1,40	1,40
20 év	60	65	63	1,62	1,67	1,64
21 év	47	54	51	1,85	1,88	1,86
22 év	37	43	40	1,98	1,93	1,95
23 év	27	32	30	1,98	2,09	2,04
24 év	20	21	21	1,98	2,12	2,05

TOVÁBBTANULÁS A HÁTRÁNYOS ÉS NEM HÁTRÁNYOS KISTÉRSÉGEKBEN

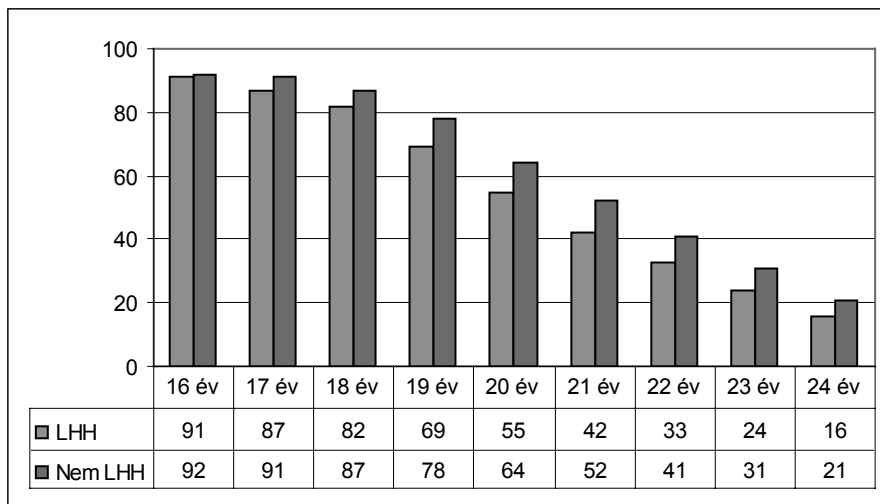
A hátrányos helyzetű kistérségekben mindig alacsonyabbak voltak a beiskolázási arányok, mint az ország többi részében, és e különbségek 18 év felett felerősödnek. (8–9. ábra)

8. ábra Beiskolázási arányok 1993–1999, LHH és nem LHH kistérségekben, százalék

9. ábra Beiskolázási arányok 2000–2008, LHH és nem LHH kistérségekben, százalék

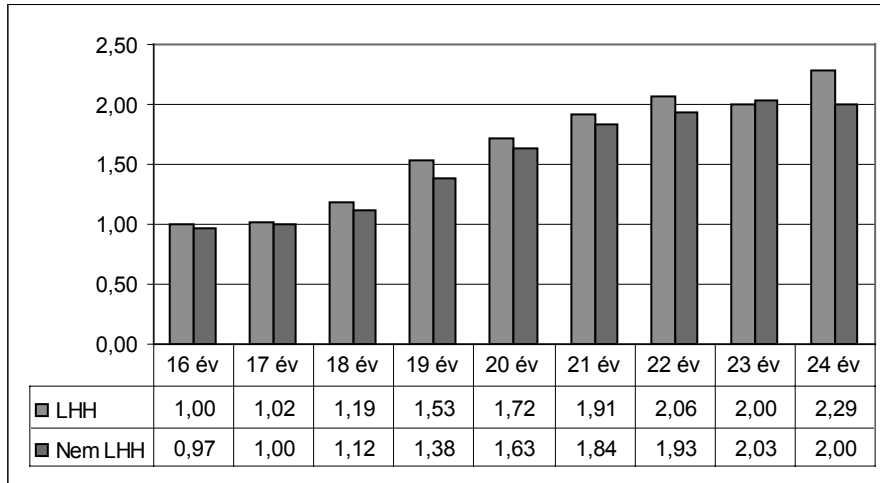
Ugyanakkor a beiskolázási arányok a legtöbb korévnél valamivel gyorsabban nőttek az LHH kistérségekben. Ebben a vonatkozásban tehát a területi lejtő valamelyest csökkent. (4. táblázat, 10. ábra)

4. tábla Nappali tagozaton beiratkozási arány korévenként, kistérségi hátrány szerint, 2000–2008, valamint az arányok változása (1993–1999 = 100)

Életkor	Nappali tagozatra beiratkozási arány 2000–2008 (százalék)			Beiratkozási arány változása 1993–1999 és 2000–2008 közt (szorzó)		
	LHH	NEM LHH	Összesen	LHH	NEM LHH	Összesen
16 év	91	92	92	1,00	0,97	0,97
17 év	87	91	90	1,02	1,00	1,00
18 év	82	87	87	1,19	1,12	1,13
19 év	69	78	77	1,53	1,38	1,40
20 év	55	64	63	1,72	1,63	1,64
21 év	42	52	51	1,91	1,84	1,86
22 év	33	41	40	2,06	1,93	1,95
23 év	24	31	30	2,00	2,03	2,04
24 év	16	21	21	2,29	2,00	2,05

DOKUMENTUM

10. ábra A beiskolázási arányok változása 1993–1999 és 2000–2008 között, LHH és nem LHH kistérségekben, százalékpont

4. Korai gyermekvállalás

A munkaerő-felvételben van a fiatalokra vonatkozó, korévenként feldolgozható olyan információ, hogy (adott munkaerő-piaci státus mellett) házasok-e, illetve van-e gyermekük. Mindez az LHH kistérségekről külön is rendelkezésre áll. Megvizsgálandó tehát az a kérdés, hogy mennyire jellemző a korai gyermekvállalás terjedése, kivált hátrányos feltételek mellett.

A férfiak esetében a legfőbb következtetések:

– Az apaság 20 év alatt nagyon csekély arányú, néhány ezrelék, csak a 19 év feletti munkanélkülieknél-inaktívknál nőtt.

– A területi környezet számít: az LHH kistérségekben valamivel nagyobb a korai (18–19 éves korban bekövetkező) apaság, mint másutt, de itt sem jelentős.

– A korábbi időszakhoz képest a 2000–2008 közti periódusban nagyon szignifikánsan csökkent szinte minden munkaerő-piaci csoportban a 20–24 éves apák aránya az adott csoporton belül. A csökkenés az LHH kistérségekben is érzékelhető.

5. tábla Gyermekes férfiak aránya korévek és munkaerő-piaci státusok szerint, 1993–1999 és 2000–2008, nem LHH és LHH kistérségekben

1993–1999									
Nem LHH kistérségek					LHH kistérségek				
Életkor	Nappali tagozatos (%)	Foglalkoztatott (%)	Munka nélküli (%)	Inaktív (%)	Életkor	Nappali tagozatos (%)	Foglalkoztatott (%)	Munka nélküli (%)	Inaktív (%)
16 év	0,01	0	0	0	16 év	0	0	0	0
17 év	0	2,16	0	0,13	17 év	0	0	0	0
18 év	0,01	1,06	0,94	0,82	18 év	0	1,6	1,54	0,85
19 év	0	1,42	1,5	1,24	19 év	0	1,28	5,83	3,99
20 év	0	1,81	2,87	1,74	20 év	0	3,06	8,44	4,9
21 év	0,09	3,34	4,34	3,92	21 év	0	6,34	7,53	8,31
22 év	0,28	6,03	7,8	5,9	22 év	1,75	8,13	15,17	12,1
23 év	0,56	8,77	9,32	10,32	23 év	1,09	13,9	16,21	20,43
24 év	0,31	15,11	17,57	18,38	24 év	6,45	19,58	26,28	27,08

2000–2008									
Nem LHH kistérségek					LHH kistérségek				
Életkor	Nappali tagozatos (%)	Foglalkoztatott (%)	Munka nélküli (%)	Inaktív (%)	Életkor	Nappali tagozatos (%)	Foglalkoztatott (%)	Munka nélküli (%)	Inaktív (%)
16 év	0	0	0	0	16 év	0	0	0	0
17 év	0,04	1,61	1,52	0,14	17 év	0	8,7	5,26	0
18 év	0,03	2,09	2,96	0,48	18 év	0	10,81	1,61	0,47
19 év	0,02	1,89	3,37	1,81	19 év	0,05	3,93	2	2,73
20 év	0,03	1,97	2,83	3,2	20 év	0	5,49	9,06	7,87
21 év	0,16	2,72	5,38	4,53	21 év	0	5,42	7,16	10,81
22 év	0,22	3,59	6,19	5,68	22 év	0,56	5,41	10	14,55
23 év	0,27	4,96	8,11	6,91	23 év	0,21	8,36	15,24	17,53
24 év	0,19	6,65	8,16	9,05	24 év	0,92	11,58	23,69	19,8

A női gyermekvállalás természetesen korban korábban kezdődik.

– Amennyire a rendelkezésünkre álló adatokból látható, a nappali tagozatra járó 16–18 éves lányoknál elenyésző a gyermeket szülőik aránya (1000 közül esetleg egy-kettő). Az első időszakban még egyáltalán nem volt e tekintetben különbség jobb és rosszabb helyzetű kistérségek között, az utolsó időszakban a 16 és 17 éveseknél e különbség megjelent. A legmagasabb arány (LHH-ban 16 évesek) sem több, mint 3 ezrelék. Ha ez az adat megbízható (mintegy 130 ezer gyermekes anyára vonatkozik), akkor közelebbi vizsgálatot érdemel a példák alapján gyakorta levont következtetés a korai szülések jelentős arányáról. Az inaktívknál (azaz akik már elhagyták az iskolát) a 16–17 éveseknél gyakoribb, 10–16 százalékos körüli az anyaság, de a két időszak közt ezek az arányok is csökken-

DOKUMENTUM

tek. Ugyanakkor nagyon kis csoportról van szó, a 16-17 éves inaktív nők száma csekély, arányuk a korcsoporton belül 10 százalék alatt van, hiszen a többség még nappali iskolás. (1. 1. fejezet a beiskolázásról.)

– Ami a 20–24 éves fiatal nőket illeti, szinte minden munkaerő-piaci csoportban csökkent a gyermeket vállalók aránya. A csökkenés az LHH kistérségekben is érzékelhető, bár kevésbé, mint a jobb helyzetű kistérségekben. Vagyis a 20 év felettiak gyermekvállalása egészében csökken vagy kitolódik, de a területi lejtő valószínűleg meredekebb lett.

6. tábla Gyerekes nők aránya korévek és munkaerő-piaci státusok szerint, 1993–1999 és 2000–2008, nem LHH és LHH kistérségekben

1993–1999									
Nem LHH kistérségek					LHH kistérségek				
Élet- kor	Nappali tagozatos (%)	Foglal- koztatott (%)	Munka- nélküli (%)	Inaktív (%)	Élet- kor	Nappali tagozatos (%)	Foglal- koztatott (%)	Munka- nélküli (%)	Inaktív (%)
16 év	0,02	0	0	3,75	16 év	0	0	0	12,56
17 év	0	0	3,52	10,14	17 év	0	0	0	16,21
18 év	0,03	0,77	0,21	19,97	18 év	0	1,25	0	19,44
19 év	0,08	1,12	1,52	21,86	19 év	0	1,94	0,53	31,46
20 év	0,15	2,25	2,96	34,06	20 év	0,28	2,42	0	40,88
21 év	0,45	2,88	3,48	53,41	21 év	1,36	3,23	5,99	58,59
22 év	0,63	5,46	8,43	71,01	22 év	1,32	5,58	10,04	68,76
23 év	1,32	9,39	19,1	77,09	23 év	1,95	9,16	12,82	78,65
24 év	1,56	16,38	34,25	83,58	24 év	0	18,67	19,57	84,99

2000–2008									
Nem LHH kistérségek					LHH kistérségek				
Élet- kor	Nappali tagozatos (%)	Foglal- koztatott (%)	Munka- nélküli (%)	Inaktív (%)	Élet- kor	Nappali tagozatos (%)	Foglal- koztatott (%)	Munka- nélküli (%)	Inaktív (%)
16 év	0,04	0	0	1,99	16 év	0,28	0	0	5,12
17 év	0,04	0	3,33	5,27	17 év	0,17	0	0	11,98
18 év	0,06	0	3,67	11,31	18 év	0,05	6,25	2,63	24,94
19 év	0,09	0,62	1,4	19,27	19 év	0	5	0	26,54
20 év	0,1	1,9	2,2	25,97	20 év	0,07	1,05	0,66	41,42
21 év	0,15	1,53	3,71	35,16	21 év	0,27	4,18	5,35	49,37
22 év	0,17	2,57	6,97	46,23	22 év	0,21	7,37	11,8	60,47
23 év	0,38	4,36	9,79	56,01	23 év	0,15	7,91	8,14	64,28
24 év	0,54	6,68	12,91	66,52	24 év	0	7,81	10,61	70,09

A fenti táblázatokból kiemeltük a nappali tagozatosok és az inaktívak közötti gyermekvállalási arányokat.

7. táblázat Nappali tagozatosak és inaktívak között a gyermekesek aránya korévenként, két időszakban, nem LHH és LHH kistérségekben

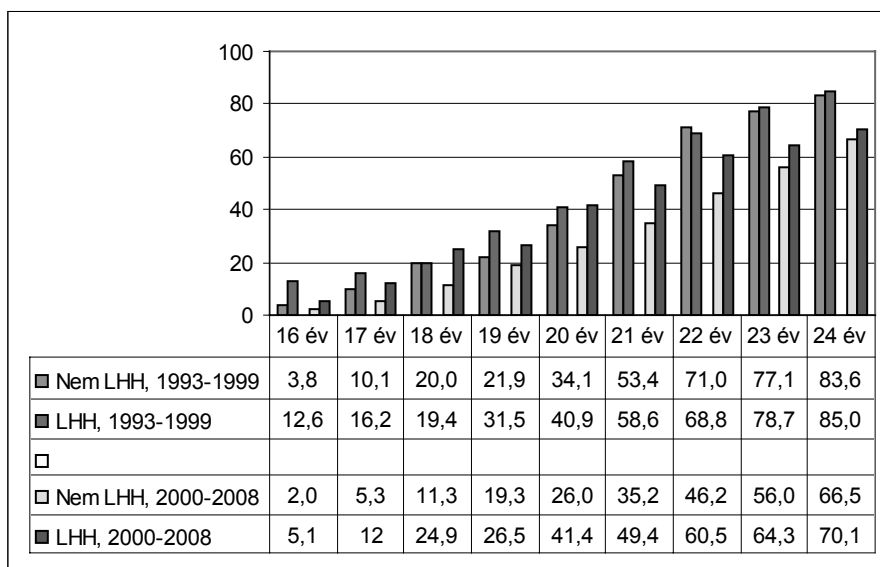
Életkor	Nappali tagozatosok			
	1993–1999		2000–2008	
	Nem LHH	LHH	Nem LHH	LHH
16 év	0,02	0	0,04	0,28
17 év	0	0	0,04	0,17
18 év	0,03	0	0,06	0,05
19 év	0,08	0	0,09	0
20 év	0,15	0,28	0,1	0,07
21 év	0,45	1,36	0,15	0,27
22 év	0,63	1,32	0,17	0,21
23 év	1,32	1,95	0,38	0,15
24 év	1,56	0	0,54	0

Életkor	Inaktívak			
	1993–1999		2000–2008	
	Nem LHH	LHH	Nem LHH	LHH
16 év	3,75	12,56	1,99	5,12
17 év	10,14	16,21	5,27	11,98
18 év	19,97	19,44	11,31	24,94
19 év	21,86	31,46	19,27	26,54
20 év	34,06	40,88	25,97	41,42
21 év	53,41	58,59	35,16	49,37
22 év	71,01	68,76	46,23	60,47
23 év	77,09	78,65	56,01	64,28
24 év	83,58	84,99	66,52	70,09

Az ábra az inaktív csoport esetében szemlélteti az időbeli és területi változásokat, jól érzékeltetve a 16–17 éveseknél alacsony, és a 2000-es évekre még tovább csökkenő arányokat, valamint a 21 év felettiéknél a gyermekvállalás szignifikáns csökkenését. (11. ábra)

11. ábra A gyermekes anyák aránya az inaktívak között, 1993–1998, 2000–2008, LHH és nem LHH kistérségek, százalék

5. Az anyák foglalkoztatását befolyásoló-differenciáló tényezők

Az anyáknak mintegy fele kereső – ami az országos (rossz) arány alatti szám. A korábbi (1990 előtti) arányokat nem ismerjük. A MEF adatok szerint 1993–1996 között már nagyjából lezajlott a rendszerváltást kísérő nagy átalakulás – azóta az aktivitási arányokban nem sok elmozdulás volt. Ahogyan az 1. fejezetben bemutattuk, a rendelkezésre álló első időszakban (1993–1996) az anyák 55 százaléka volt kereső, jó 10 évvel később (2005–2008) ennél szignifikánsan kevesebb: 50 százalék.

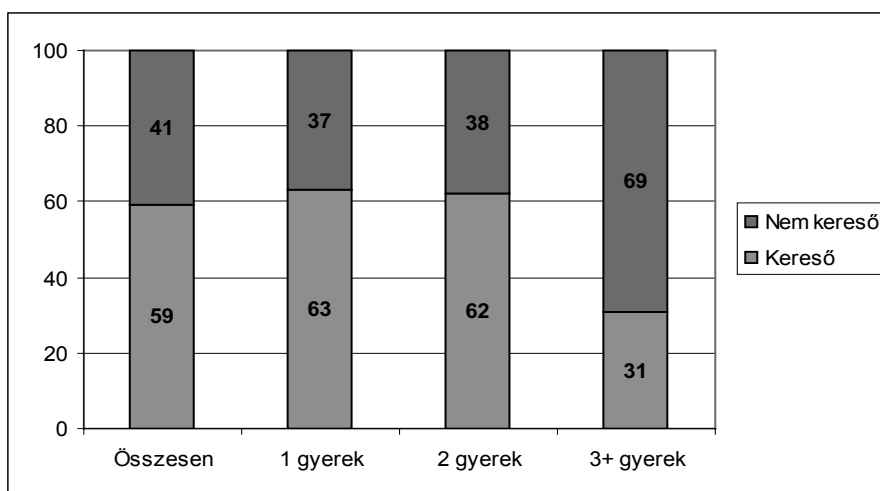
Az aktivitási arányokat természetesen számos demográfiai és társadalmi tényező differenciálja. A demográfiai tényezők közül a gyermekek száma perdöntő, de figyelemre méltóak a munkavállalási eltérések a legfiatalabb gyermekek életkora szerint is. Az időbeni változások csekélyek, de általában meghatározott trendeket követnek. Minthogy ezekről a folyamatokról más adatforrásokból nincsenek megbízható idősorok, a MEF adatok számos eddigi sejtést megerősítenek, vagy épp cáfolnak.

a) Az anya munkavállalása és a gyermekek száma

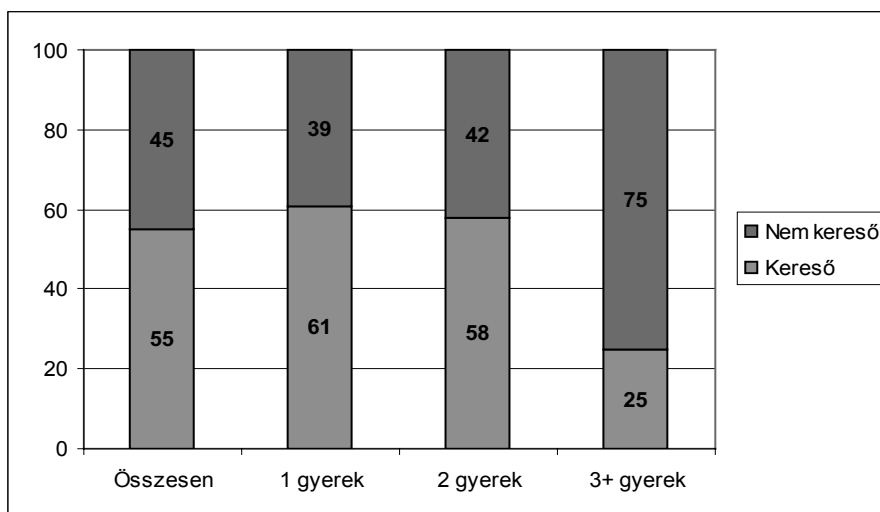
Köztudott, hogy a munkavállalás igazi nehézségei három gyereknél kezdődnek. Immáron húsz év idősorai igazolják, hogy a nők munkavállalási aránya 1 vagy 2 gyermek esetén alig különbözik – radikális zuhanás, a foglalkoztatási arány felére, vagy annál is alacsonyabb szintre csökke-

nése a harmadik gyermek után következik be. A kilencvenes évek eleje óta ez a tendencia valamennyit erősödött. A 2005–2008 közötti periódusban – 1993–1996-hoz képest – az egy gyermekes nőknél nem változott, a 2 gyerekeseknél 4, a több gyerekeseknél 6 százalékponttal csökkent a keresők aránya. (12–13. ábra)

12. ábra Anyák számának megoszlása foglalkoztatás szerint, 1993–1996, százalék

13. ábra Anyák számának megoszlása foglalkoztatás szerint, 2005–2008, százalék

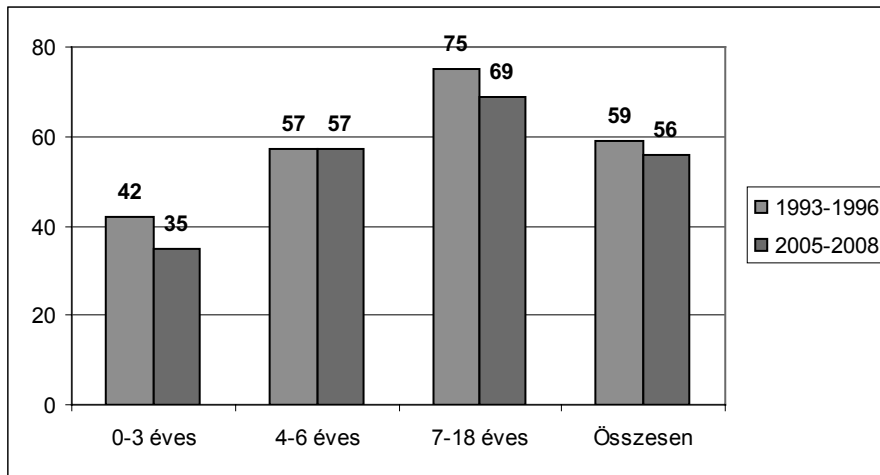

DOKUMENTUM

b) Az anya munkavállalása és a legfiatalabb gyermekek életkora

A 3 év alatti gyermekek anyasági ellátásai mellett a munkavállalásra vonatkozó döntés eleve nehéz. A munkaerőpiac szűkülése ezt a döntést megkönnyítette: a 0-3 éves gyermekek mellett a kilencvenes évek elején még az anyák 42 százaléka volt kereső, 2005 táján már csak 35 százalék. A gyerekek életkora szerinti többi csoportban kisebb volt az arányok változása. Említésre érdemes, hogy ha a legfiatalabb gyerek már iskolás (7 éves vagy idősebb), akkor az anyai munkavállalás sokkal nagyobb arányú. A kilencvenes évek elején 42 helyett 75 százalékra emelkedett. Igaz, a munkalehetőségek csökkenése ezt az arányt is 70 százalék alá szorította. (14. ábra)

14. ábra Kereső anyák aránya a legfiatalabb gyermek életkora szerint, két időszakban, százalék

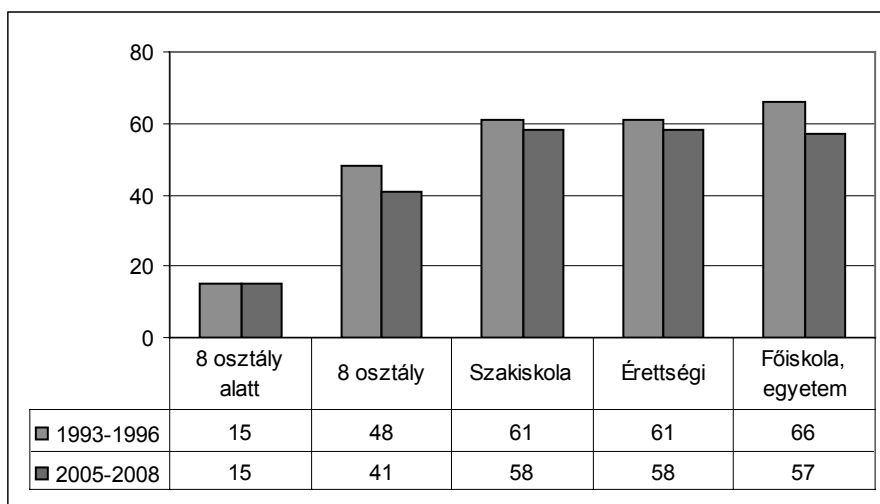

c) Az anya iskolai végzettsége

A foglalkoztatás lehetőségét köztudottan alapvetően meghatározza az anya iskolai végzettsége. A nyolc osztálynál kisebb iskolai végzettség szinte kizáró tényező. A nehezedő foglalkoztatási feltételek a nyolc osztályt végzeteket és – nem köztudott módon – a felsőfokú végzettségűket sújtották legjobban. (15. ábra)

15. ábra Kereső anyák aránya a különböző iskolai végzettségű csoportokban, két időszakban, százalék

A gyerekek száma (természetesen) azonos iskolai végzettség mellett is számít, de meglehetősen árnyalt a kép. A második gyerek az egy gyerekekhez képest semmilyen munkavállalási hátrányt nem jelentett az első, és enyhe hátrányt a második időszakban. A 3 vagy több gyerek mindkét időszakban minden iskolázottsági csoportban komoly akadályozó tényezőnek bizonyult. Ez az első időszakban (korai kilencvenes évek) az alsó három iskolázottsági csoportban volt különösen markáns. A második időszakra már az érettségizettek csoportjában is a korábnál jobban érzékelhető. (9. táblázat)

8. táblázat A kereső anyák aránya a különböző iskolai végzettségű és különböző gyerekszámú csoportokban, két időszakban, százalék

Anya iskolai végzettsége	1 gyerek	2 gyerek	3+ gyerek	Összesen
8 osztály alatt	45	49	17	15
8 osztály	66	64	34	48
Szakiskola	58	58	29	61
Érettségi	66	68	41	61
Főiskola, egyetem	75	78	51	66
ÖSSZESEN	63	62	31	45
N (összes háztartás)	64 759	55 093	15 003	134 855

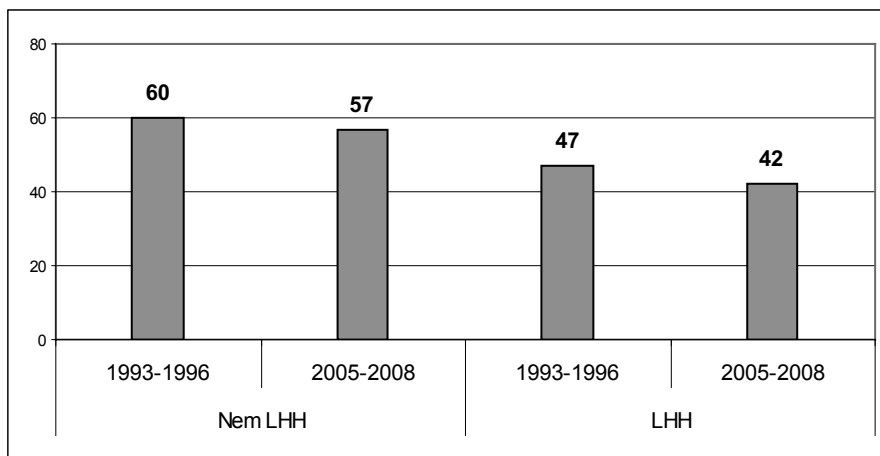
DOKUMENTUM

Anyai iskolai végzettsége	1 gyerek	2 gyerek	3+ gyerek	Összesen
2005–2008				
8 osztály alatt	38	36	10	15
8 osztály	65	61	29	41
Szakiskola	59	54	21	58
Érettségi	67	63	33	58
Főiskola, egyetem	65	68	49	57
ÖSSZESEN	61	58	25	32
<i>N (összes háztartás)</i>	<i>68 334</i>	<i>44 137</i>	<i>17 862</i>	<i>130 333</i>

d) Milyen a települési környezet?

Az LHH kistérségekben mindig mintegy negyedével alacsonyabb volt a kereső anyák aránya. A vizsgált első és utolsó 3 éves időszak között ezek az arányok, bár kis mértékben, romlottak: a kereső anyák aránya a nem LHH kistérségekben 3, az LHH kistérségekben 5 százalékponttal csökkent. (16. ábra)

16. ábra Kereső anyák aránya nem LHH és LHH kistérségekben, két időszakban, százalék

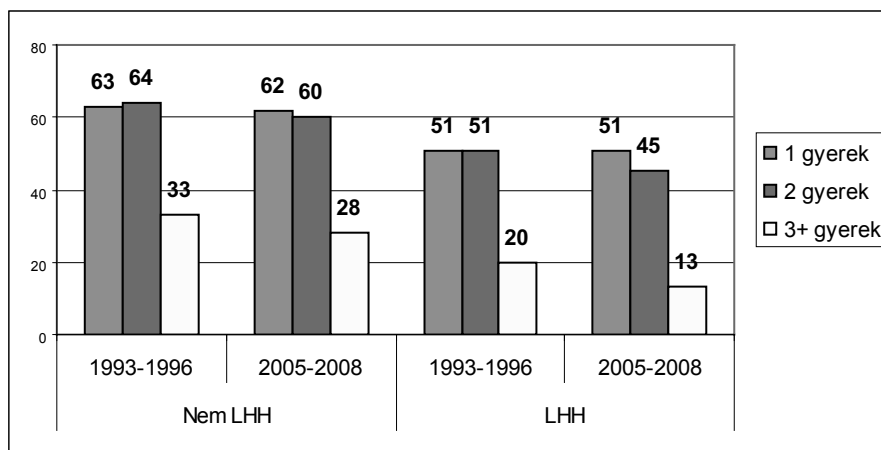

A települési hátrányok mellett minden munkavállalást segítő tényező rosszabbul működik. Így a gyerekek száma, a legfiatalabb gyermek életkora, vagy az alacsony iskolai végzettség is nagyobb akadály. Ebből a gyermekek számának és a legfiatalabb gyermek korának hatását mutatjuk be.

A gyermekek száma sajátosan hat. Ha csak 1 gyermek van, akkor az anyák munkavállalása az LHH kistérségekben sem csökkent a 15 év alatt. Ahogy a gyermekek száma nő, úgy válik egyre drámaibbá a területi

hátrány. Az LHH kistérségekben a 3 és több gyerekes anyák közt mára 13 százalékra zuhant a foglalkoztatott anyák aránya. (17. ábra)

17. ábra Kereső nők aránya a gyermekek száma szerint nem LHH és LHH kistérségekben, két időszakban, százalék

A legfiatalabb gyermek életkora ugyancsak inkább befolyásolja a munkavállalást az LHH, mint a nem LHH kistérségekben, ott is elsősorban a legkisebbek esetében. A foglalkoztatási arányok a 4-6 éves gyerekeket nevelő anyák csoportjánál – talán az óvodai ellátás széles körű elérhetősége miatt – egyik kistérségi csoportban sem változtak. (18. ábra)

18. ábra Kereső anyák aránya a legfiatalabb gyermek életkora szerint, nem LHH és LHH kistérségekben, két időszakban, százalék

